

Μνήμη και Προφορική Ιστορία

Ενότητα 6: Η Συνέντευξη ως Κοινωνική Σχέση

Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν

Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΜΑΘΗΜΑ 6

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

Βιβλιογραφία

- ◆ P. Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν*,, κεφ. 4, σ. 178- 184, κεφ. 7, σ. 286-287
- ◆ V.Yow *Recording Oral History*, 60-65, 73-78, ch. 5
- ◆ L.Abrams, *Oral History Theory*, 2010, Κεφ. 4
- ◆ Anderson, K. Jack, Dana C. «Learning to Listen: Interview Techniques and Analyses», In R.Perks-A.Thomson, *The Oral History Reader*, London 1998, pp. 157-171.
- ◆ Πετρονώτη, Μ. 2002 Κατασκευάζοντας προφορικές ιστορίες. Συνδιαλλαγές, συγκρούσεις, ανατροπές. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 107 Α: 71-82

1. Μια εύθραυστη σχέση

- ◊ Διϋποκειμενικότητα: η συνάντηση ανάμεσα σε δύο υποκειμενικότητες, της αφηγήτριας και της ερευνήτριας
- ◊ Μια σταδιακή οικοδόμηση σχέσης οικειότητας
- ◊ Παρατηρήσεις για το βίντεο του προηγούμενου μαθήματος

Αναστοχασμός

«αναστοχασμός»
για την
υποκειμενικότητα
του ερευνητή

Δεν υπάρχει
«ουδέτερος»
παρατηρητής

Συνειδητοποίηση
των πηγών
προκατάληψης

Καλύτερη
κατανόηση του
εαυτού και του
άλλου

Παράγοντες που επιδρούν στη σχέση αφηγητή ερευνητή

- ◊ Η ηλικία
- ◊ Το φύλο
- ◊ Η τάξη/το κοινωνικό status
- ◊ Η εθνικότητα/καταγωγή

Σχέσεις εξουσίας

- ◊ Σκεφθείτε πως μπορούν να επηρεάζουν τη συνέντευξη οι σχέσεις εξουσίας στις εξής περιπτώσεις
- ◊ Καθηγητής Πανεπιστημίου προς αγράμματο αγρότη
- ◊ Νεαρή ανύπαντρη προς ιδιοκτήτη επιχείρησης
- ◊ Δάσκαλός προς μαθήτριά

Ένα παράδειγμα δύσκολης συνέντευξης

- ◆ Ψάρια, παστών' τα ψάρια, βαρέλια ολόκληρα. Τα καθαρίζαμε, τα πλέναμε, τα παστώνναμε. Όλες τις δουλειές. Τι άλλο; Στη Βαμβακουρία; Τα μπαμπάκια, να τα καθαρίζεις, να τα φτιάνεις και να σου έρχεται εκείνη τη βρώμα και να μη μπορείς να πάρεις ανάσα. ΜΜ! Θέλω να σου πω, γάνιασα να πάρω αυτά τα ένσημα και να σηκώνομαι στις 4 η ώρα το πρωί. Δούλεψες εσύ έτσι; 4 η ώρα τα ξημερώματα!

Απόσπασμα ημερολογίου

Από την αρχή υπήρχε μια αμηχανία από την πλευρά της κας Ελένη που δεν την περίμενα και μια σχετική επιθετικότητα στο λόγο της. Πριν ξεκινήσει η συνέντευξη δέχτηκα κριτική για το βάρος μου και για το ντύσιμό μου. Σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης κοιτούσε επίμονα τη Χριστίνα που καθόταν πιο απόμερα και όχι εμένα που καθόμουνα απέναντί της. Η δε Χριστίνα κοιτούσε εμένα και δεν μιλούσε και έτσι δημιουργήθηκε ένα περίεργο τρίγωνο. ... Τείνω να ερμηνεύω αυτή τη στάση με την αμηχανία που ίσως ένοιωθε λόγω διαφοράς μορφωτικού επιπέδου αλλά ίσως και εχθρότητας λόγω ταξικής καταγωγής. Μου τόνισε αρκετές φορές ότι δεν μπορώ να καταλάβω τι τράβηξε, ότι εγώ δεν έχω σηκωθεί 4 το πρωί για να πιάσω δουλειά κλπ

Η κοινωνική θέση του ερευνητή

- ◊ Επίδραση της κοινωνικής παρουσίας του ερευνητή
- ◊ Δύο πιθανές αντιδράσεις:
 - ◊ Συμμόρφωση προς την εικόνα που έχει για τον ερευνητή
 - ◊ Ένταση και αμηχανία
- ◊ Επιδίωξη μιας ισότιμης σχέσης

Εσωτερικός και εξωτερικός παρατηρητής

Εσωτερικός παρατηρητής :

- ◊ Έχει τα ίδια σημεία αναφοράς, γνωρίζει από μέσα τον πολιτισμό του αφηγητή
- ◊ Επιρρεπής στον εσωτερικό κοινωνικό έλεγχο της ομάδας
- ◊ Αφήνει ασχολίαστα τα «αυτονόητα»

Εξωτερικός παρατηρητής:

- ◊ Δεν γνωρίζει τους κώδικες επικοινωνίας, αλλά
- ◊ Πιο αυθόρμητες αντιδράσεις
- ◊ Πιο ανοιχτός στο απροσδόκητο, σε νέες ερμηνείες

- ◊ Τα πλεονεκτήματα του «εξωτερικού εσωτερικού παρατηρητή» (μέλος της κοινότητας που έχει απομακρυνθεί)

Η γνώση του θέματος

Συνέντευξη με δύο αριστερούς συνδικαλιστές του Ματσάγγου

- ◊ **ΔΓ.** Ο αδερφός του Πορφυρογέννη ... επί ...
- ◊ **ΡΜ.** Του Μιλτιάδη;
- ◊ **ΔΓ.** Του Μιλτιάδη, ναι.
- ◊ **ΝΠ.** Γιατί ... πώς είστε ενημερωμένη ... στα ιστορικά πράγματα;
- ◊ **ΔΓ.** Πόσα χρόνια έχετε εδώ;
- ◊ **ΡΜ.** Τώρα έχω λίγο αλλά ... αυτήν την περίοδο την μελετάω εί ... είκοσι χρόνια.
- ◊ **ΔΓ.** Αααα!
- ◊ **ΝΠ.** Γι' αυτό βλέπω ότι ... και με προβληματίζετε! Λέω πώς ... είναι γνώσεις του αγώνα του λαού μας, τις δημοκρατικές του θέσεις, τα δημοκρατικά του κινήματα, τα δημοκρατικά ... πώς γίνεται κι ...
- ◊ **ΤΚ.** Έχει διωχθεί κι η ίδια!
- ◊ **ΡΜ.** Ααα! Είμαστε συνάδ..., συναγωνιστές!

- ◊ *(Ακούγονται χαρούμενα γέλια)*

2. Κάποια θεωρητικά ζητήματα

- ◆ L.Abrams, *Oral History Theory*, 2010, Κεφ. 4
- ◆ Διϋποκειμενικότητα – δυναμική διαντρίδραση δύο υποκειμενικοτήτων
- ◆ Η υποκειμενικότητα του αφηγητή διαμορφώνεται από τη συνάντηση με την υποκειμενικότητα του ερευνητή – και το αντίστροφο

Παράγοντες που επιδρούν

- ◇ Η προηγούμενη ταυτότητα
- ◇ Η εικόνα για τον άλλο πριν τη συνέντευξη
- ◇ Τι περιμένει από τη συνέντευξη
- ◇ Η επιτέλεση του εαυτού (Βλ. Goffman, Butler)
 - ◇ Τρόπος ένδυσης, χειρονομίες, τόνος φωνής, λεξιλόγιο
- ◇ Ο δημόσιος πολιτισμικός λόγος
- ◇ Τριαδικός διάλογος
- ◇ Η τάση προς αυτοκυριαρχία (composure)
- ◇ Μορφές αυτοπαρουσίασης (Πασερίνι)

3. Χτίζοντας σχέσεις εμπιστοσύνης

- ◇ V. Yow, *Recording Oral History*, 65-79
- ◇ **Ενσυναίσθηση (empathy)**

ΑΦΗΓΗΤΡΙΑ: «Τότε είχα τρία μωρά στα πάμπερς, και αυτό με δυσκόλεψε να προσαρμοστώ στο διαζύγιο»

- ◇ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ Α: «Πωπω. Τρία μωρά στα πάμπερς! Πως τα καταφέρατε;»
- ◇ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ Β: «Ποια ήταν μερικά από τα προβλήματα;»

Με ποιόν ερευνητή θα θέλατε να συνεχίστε τη συνέντευξη;

- ◇ **Αποφυγή κρίσεων για κοινωνικά μη αποδεκτές πρακτικές**

5 χαρακτηριστικά της καλής συνέντευξης (Gordon, 1987)

1. διατύπωση της ερώτησης με σαφή και κατάλληλο τρόπο
2. προσεκτική ακρόαση του πληροφορητή
3. παρατήρηση της μη λεκτικής συμπεριφοράς του πληροφορητή
4. να θυμόμαστε τι μας έχει πει προηγούμενα
5. κρίνοντας την εγκυρότητα και την πληρότητα των απαντήσεων ώστε να αποφασίσουμε ποια θα είναι η επόμενη ερώτηση

Ερωτήσεις για την εμπάθυνση της σχέσης οικειότητας

- ◇ Ερωτήσεις εμπάθυνσης (probing)
 - ◇ Τι εννοούσατε όταν λέγατε...;
 - ◇ Μήπως υπήρχαν και άλλοι λόγοι που σας οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση;
- ◇ Ερωτήσεις ανατροφοδότησης (follow-up)
 - ◇ Δεν το έχω ξανακούσει. Μπορείτε να μου πείτε λίγο περισσότερο;
 - ◇ Πως νιώθατε εκείνη τη στιγμή;
 - ◇ Τι άλλο θα μπορούσατε να κάνετε;

- ◆ Διευκρινιστικές ερωτήσεις
 - ◆ Που βρισκόσαστε εκείνη τη στιγμή;
 - ◆ Θυμάστε πότε περίπου ήταν αυτό; Χειμώνας, καλοκαίρι; Πριν ή μετά τη γέννα;
 - ◆ Το είδατε με τα μάτια σας ή το ακούσατε από άλλους;
- ◆ Υποθετικές ερωτήσεις: «εάν...»
 - ◆ Εάν είχατε τη δυνατότητα να σπουδάσετε, τι κλάδο θα επιλέγατε;

◇ Συγκριτικές ερωτήσεις

◇ Πως νομίζετε ότι διαφέρουν οι Ελληνίδες από τις Αλβανίδες;

◇ Πως βλέπετε το σημερινό εαυτό σας σε σχέση με το παρελθόν;

◇ «προκλητικές ερωτήσεις, με τρόπο

◇ Πριν λέγατε ότι οι Ιρλανδοί και οι Ιταλοί είχαν άριστες σχέσεις στη γειτονιά. Γιατί όμως επέλεξαν να μετακομίσουν όταν ήρθαν περισσότεροι Ιταλοί;

◇ Κάποιοι λένε ότι οι επιστάτες συχνά «πείραζαν» τις κοπέλες στο εργοστάσιο. Τι ξέρετε εσείς γι αυτό;

5. Η σημασία της προσεκτικής ακρόασης

Anderson, K. Jack, Dana C. «Learning to Listen: Interview Techniques and Analyses», In R.Perks-A.Thomson, *The Oral History Reader*, London 1998, pp. 157-171.

Αναστοχαστικές παρατηρήσεις για συνεντεύξεις που έκανε η συγγραφέας με Αμερικανίδες αγρότισσες για τις ανάγκες μιας έκθεσης

Το πρόβλημα

- ◊ Οι φωνές των γυναικών είναι συχνά «υπόκωφες»
- ◊ Προσαρμόζονται στο κυρίαρχο λόγο των ανδρών και της ανδροκρατούμενης κοινωνίας
- ◊ Δεν εκφράζουν εύκολα τα πραγματικά τους συναισθήματα, που μένουν «υπόγεια»
- ◊ Για να κατανοήσουμε το νόημα που οι γυναίκες αποδίδουν στη ζωή τους, πρέπει να πιάσουμε και αυτά τα υπόγεια ρεύματα
- ◊ Δηλαδή: να ακούμε «στερεοφωνικά»!

Αυτοκριτική

- ◊ Εκ των υστέρων τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα της φάνηκαν «ξένα», γιατί πολλά νοήματα δόθηκαν με μη λεκτικό τρόπο
- ◊ Για τις ανάγκες του προγράμματος εστίασε περισσότερο σε δράσεις και γεγονότα, όχι στα νοήματα των γυναικών
- ◊ Διαπίστωσε αρνητική επίδραση της δικιάς της καταγωγής (προτεσταντική ηθική, αποφυγή περιέργειας για τη ζωή των άλλων)

Παραδείγματα «χαμένων ευκαιριών»

1. Σύγκρουση ανάμεσα στα ιδιωτικά συναισθήματα της αφηγήτριας και του ρόλου της ως συζύγου

- ◆ Αναφορά της αφηγήτριας στο «νευρικό κλονισμό» που έπαθε όταν η αδελφή της αρρώστησε με καρκίνο. Παρά τον πόνο της συνέχισε να δουλεύει για να είναι καλή σύζυγος.
- ◆ Η επόμενη ερώτηση: *«Τι αγροτικές δουλειές κάνατε μετά το γάμο;»*
- ◆ Γιατί ήταν λάθος αυτή η ερώτηση; Τι θα μπορούσε να είχε ερωτήσει;

Παράδειγμα 2: οι δυσκολίες της μητρότητας

- ◆ Η Βέρνα αφηγείται πως ορισμένες φορές δεν άντεχε το βάρος των πολλών καθηκόντων της – φροντίζοντας το σύζυγο, τα παιδιά και τα χωράφια. Αναφέρεται σε σύντομες «αποδράσεις» για να ξεφύγει από όλα αυτά, κάνοντας βόλτα στο δάσος ή χαϊδεύοντας μια αγελάδα.
- ◆ Η επόμενη ερώτηση:
- ◆ *«Είσαστε δραστήρια σε λέσχες;»*
- ◆ Γιατί ήταν λάθος αυτή η ερώτηση; Τι θα μπορούσε να είχε ερωτήσει;

Συμπεράσματα

- ◊ Πρέπει να ακούμε ταυτόχρονα την αφηγήτρια και τον εαυτό μας
- ◊ Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε:
 - ◊ δράσεις και γεγονότα συνοδεύονται από υποκειμενικές συναισθηματικές εμπειρίες που τους δίνουν νόημα
 - ◊ μερικά από αυτά τα συναισθήματα ενδέχεται να υπερβούν τα όρια του κοινωνικά αποδεχτό πρότυπο συμπεριφοράς
 - ◊ τα υποκείμενα πρέπει να μας εξηγήσουν τι εννοούν με τα δικά τους λόγια

Πως μπορούμε να πετύχουμε τη «διπλή ακρόαση»;

◊ Ακούγοντας την αφηγήτρια:

◊ Πολύ ανοιχτή ερώτηση στην αρχή

◊ Εάν δεν απαντάει στην ερώτηση μας να αναρωτηθούμε σε ποια ερώτηση απαντάει

◊ Ποια είναι τα συναισθήματά της για τα γεγονότα που περιγράφει;

◊ Ποια είναι τα κενά στην αφήγησή της;

- ◇ Ακούγοντας τον εαυτό μας:
- ◇ Να μην κατευθύνουμε την αφηγήτρια προς τα ΔΙΚΑ ΜΑΣ ενδιαφέροντα
- ◇ Να εμπιστευτούμε τη δική μας διαίσθηση ακούγοντας τον άλλο
- ◇ Να παρατηρήσουμε τα σημεία που εμείς έχουμε σύγχυση ή μια απόλυτη βεβαιότητα για αυτά που περιμένουμε να ακούσουμε
- ◇ Να προσέξουμε τις δικές μας αμηχανίες

Παρουσίαση άρθρου

Πετρονώτη, Μ. 2002 Κατασκευάζοντας προφορικές ιστορίες. Συνδιαλλαγές, συγκρούσεις, ανατροπές. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 107 Α: 71-82

Παίρνοντας συνεντεύξεις από μετανάστες από την Ερυθραία

Χρηματοδότηση

- ◇ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ◇ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ◇ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.